

**JIRŽIS POLYVKA IR LITUANISTIKA,
arba KAIP JONO BASANAVIČIAUS LEVAI
ATSIDŪRĖ PRAHOJE
150-ąsias gimimo metines paminint**

Ilja Lemeškinas

Jiržis Polyvka (Jiří Polívka, 1858–1933), plačiai žinomas kaip „čekų Veselovskis“, pagal jam iškilusius poreikius kaitaliojo iškart keletą tyrimo metodų. Jo darbuose taip pat galima aptikti iš esmės visų tuo metu gyvavusių folklorinių mokyklų kritikos. Tai gerokai apsinkina šiuolaikinio folkloristikos istoriko užduotį – čekų mokslininką nėra lengva tvirtai priskirti prie kurios nors vienos XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės folkloristinės mirties atšakos.

Ryški J. Polyvkos asmenybė yra labai įvairialypė. Karlo universiteto profesorius sėkmingai gvildeno paleoslavistikos, slavų literatūrų ir dialektų, vidurinių amžių literatūros tautosakiškumo klausimus. Iki 1933 m. jis atlieka akademinio tarpininko vaidmenį, tampa autorite-tingu konsultantu, patarėju ir net sprendžia mokslinius ginčus. Į glaudų profesinį bendravimą buvo įtraukti tokie žymūs pasakų tyrėjai ir šiaip plataus akiračio filologai, kaip J. Bolte, V. Jagičius, M. Sperenskis, A. Lavrovas, M. Azadovskis, M. Vasmeris, K. Krohnas, V. Andersonas, N. Andriejevas ir kiti. Lyginamojo pobūdžio tyrimais J. Polyvka padėjo pagrindus slavų lyginamajai folkloristikai. Turtingas jo

mokslinis palikimas dar laukia atitinkamo nuodugnaus įvertinimo¹. Šiame proginia-
me straipsnyje trumpai nušviesime tik porą pagalbinių aspektų: J. Polyvkos ryšį su
lituanistika ir jo priklausomybę prie atskiros – Prahos geografinės-istorinės srovės.
Abu šie klausimai keliami pirmą kartą.

J. Polyvkos tautosakininko tyrimo metodas

1909–1914 m. J. Polyvka parašė ir išleido penkis atsiliepimus apie suomių folk-
loristikos šalininkų darbus. 1909 m. referuojamojo pobūdžio pranešimas skirtas šios
mokyklos teoretikui Kaarle'i Krohnui², o 1912 m. – Valteriui Andersonui³. Kito-
se recenzijose (1910, 1914) autorius dalykiškai ir ganėtinai aštriai kritikuoja Antti
Aarne' s veikalus⁴. J. Polyvkos nepasitenkinimas ir priekaištai, kuriuos šiuo metu
galima laikyti visiškai pagrįstais, susitelkia prie trijų svarbiausių dalykų:

1. Variantų nepilnumas. Daugiausia naudotasi medžiaga iš artimiausios žinomos
aplinkos (suomių, rusų, baltarusių ir t. t.) ir remtasi Rusijoje išleistais rinkiniais, bet
beveik neužsiminta, pavyzdžiui, apie vakarų ir pietų slavų atitikmenis. Dėl to recen-
zentas nuosekliai ir net kiek piktokai pildo A. Aarne.

2. Išvados apie siužeto atsiradimą tam tikroje vietoje daromos pasirėmus užrašy-
tų tekstų gausa. J. Polyvka su tuo nesutinka ir tikina, kad užrašytų tekstų skaičius yra
atsitiktinis dalykas ir atspindi ne siužeto gyvavimo būdingumą tam tikrai vietai,
bet dažniausiai tik tautosakos rinkimo intensyvumą.

3. Kalbinis geografinio-istorinio metodo principas; dėl jo ribotumo nepaisoma kul-
tūrinio vientisumo, jis yra ardomas. Kalbinės giminytės pagrindu tapatinama, pavyz-
džiui, suomių, vengrų, samų, komių zyrių, marių liaudies kūryba, tačiau vengrai, nuo
senų senovės atsidūrę tarp slavų, rumunų bei vokiečių, su jais turi kur kas daugiau
bendra. Toks pat santykis, recenzento manymu, yra tarp rumunų ir kitų romanų kalbas
vartojančių tautų; skaidydamas slavų kalbinę šeimą, J. Polyvka vakarų slavus pasakų

¹ Pamatai išsamiesiems J. Polyvkos tyrimams padėti Jiřího Horáko triūsu. Jo parengtas straipsnių rinki-
nys (*Sborník prací věnovaných Prof. Dr. J. Polívkovi k šedesátým narozeninám Společnosti Národopis-
ného musea československého v Praze*, uspořádal Dr. Jiří Horák, Praha, 1918) apėmė daugelį J. Polyv-
kos domėjimosi sričių. Antai V. Tille pateikė išsamias rodykles, ką ir kur J. Polyvka rašė apie kai kurias
pasakas (*Polívkovy studie ze srovnávací literatury*, p. 1–216), J. Máchalas apibendrino jo literatūrinius
istorinius tyrinėjimus (*Literárně-historické práce Polívkovy*, p. 217–228), M. Weingartas svarstė šio
mokslininko indėlį į slavų etnografiją (*Jiří Polívka a slovanská lidověda*, p. 229–234), J. Horákas sudarė
J. Polyvkos bibliografiją (*Soupis prací Prof. Dra. J. Polívky: 1879–1918*, p. 239–256). Sudarytojas taip
pat pripažįsta, kad dėl karo ir pereinamojo laikotarpio negandų, naujos valstybės kūrimosi sunkumų
profesoriui skirta knyga išėjo kuklesnė. Atsisakyta su etnografija tiesiogiai nesusijusių dalykų: J. Zubatý
ir J. Páto straipsnių apie lingvistines bei paleoslavistines J. Polyvkos studijas.

² J. Polívka. Kaarle Krohn, Der gefangene Unhold. Finnisch-ugrische Forschungen VII, *Národopis-
ný věstník československý*, 1909, Nr. 4, p. 126–127.

³ J. Polívka. Neuere Arbeiten zur slawischen Volkskunde. 3. Russisch in den Jahren 1909–1911,
Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin, 1912, Nr. 3, p. 302–318.

⁴ J. Polívka. Antti Aarne: Vergleichende Märchenforschungen, *Národopisný věstník československý*,
1910, Nr. 5, p. 34–36; J. Polívka. Antti Aarne: Die Tiere auf der Wanderschaft. Eine Märchenstudie,
Národopisný věstník československý, 1914, Nr. 9, p. 82–84; J. Polívka. Antti Aarne: Leitfaden der ver-
gleichenden Märchenforschung, *Národopisný věstník československý*, 1914, Nr. 9, p. 136–137.

atžvilgiu skiria prie Vidurio ir Centrinės Europos tradicijos, pietų slavus (išskyrus slovenus bei iš dalies kroatus) prie Pietų Europos ir Balkanų, o rytų slavus – prie šiaurytinės Europos. Tai duoda akstiną kiek kitokiam kultūriniam arealiniam skirstymui: pietvakarių Europa, Vidurio Europa, Balkanai, šiaurės rytų Europa ir panašiai.

Taigi išėities taškas čekų mokslininkui, be jokios abejonės, buvo migracijos teorija. Dėl jos įvyko šioks toks suartėjimas su Helsingforso geografiniu-istoriniu metodu, tačiau būtų klaidinga manyti, kad J. Polyvka tampa jo aklu tęsėju. Jis kategoriškai nepriima daug ko, bet labiausiai nerimauja dėl beprasmiško ir žalingo kalbinės giminystės principo vykdymo. Kitaip sakant, jis naudoja kiek kitokį geografinį-istorinį metodą, kuris atsižvelgia į istoriškai susiklosčiusius kultūrinius regionus. Galima sakyti, kad tai yra antroji to paties pagrindinio tyrimo metodo metamorfozė, todėl J. Polyvkos ir K. Krohno, V. Andersono, N. Andriejevo ypač glaudžius ir vaisingus ryšius galima suvokti kaip dviejų giminiškų mokslo krypčių – Helsinkio ir Prahos – dialogą.

Vienoje vietoje J. Polyvka pats deklaruoja priklausomybę prie kitokio, *savojo* geografinio-istorinio metodo:

Ve zvláštní kap. (str. 39. sl.) vykládá spis. geograficko-historickou metodu v pohádkosloví, a o ní promlouvá také ve 4. kap. “technika pohádkosloví”. Ref. je sám jejím rozhodným stoupencem, aniž by mohl říci, že se jí přiučil u finských jejích tvůrců. Podle mého mínění nejsou finští učenci Kaarle Krohn a jeho žák Antti Aarne přesně důslední, neboť kladou přespřílišný důraz na jazykovou příbuznost národů a kmenů kulturou svou zcela různých.⁵

[Atskirame skyriuje (nuo 39 psl.) rašantis (Aarne – I. L.) išdėsto geografinį-istorinį metodą tiriant pasakas, apie tai kalba ir ketvirtame skyriuje „Pasakų tyrinėjimo technika“. Referentas pats yra jo (šio metodo – I. L.) ištikimas šalininkas, bet negali pasakyti, jog pats jį perėmė iš jo suomių kūrėjų. Mano manymu, suomių mokslininkas Kaarle Krohnas ir jo mokinys Antti Aarne nėra visiškai nuoseklūs, nes pernelyg iškelia kalbinę giminystę tų tautų ir genčių, kurios savo kultūra yra visiškai skirtingos.]

Nors požiūriai ir nesutapdavo, tačiau bendravimas su *kitokiu* Jiržiu Polyvka susirašinėtojams buvo labai naudingas: iš Prahos jie visada gaudavo išsamiausias nuorodas, kas jų buvo nepastebėta. J. Polyvka kolegas priblokšdavo empirinėmis žiniomis. Šiuo požiūriu pažymėtina „gudruolio“ V. Andersono patirtis. Rašydamas disertaciją (*Анекдот об императоре и аббате*), jis nuolat teiraudavosi dėl faktologinių spragų, o čekų tautosakininkas jas kantriai ir preciziškai užpildydavo. Antai tik viename 1911 m. lapkritį gautame laiške V. Andersonas randa apie dešimt nuorodų į jam visiškai nežinomus pasakos (AT 922) variantus⁶. Kartais J. Polyvka atkreipia dėmesį net į puikiai prieinamus, bet dėl V. Andersono neatidumo praleistus tekstus:

Вчера я наконец получил долгожданный третий том примечаний к КНМ. К своему величайшему удивлению я нашел там Ваши ссылки (р. 216. 228) на *два совершенно неизвестных мне варианта* «Императора и аббата», напечатанных в

⁵ J. Polívka. Antti Aarne: Leitfaden der vergleichenden Märchenforschung, *Národopisný věstník československý*, 1914, Nr. 9, p. 136.

⁶ V. Andersono padėkos laiškas (1911.11.23) J. Polyvkai – Literární archiv Památníku národního písemnictví (toliau – LA PNP), J. Polyvkos fondas, 15/B/22, inv. nr. 25/49.

двух хорошо знакомых мне книгах, которых однако здесь в Минске у меня под руками не имеется, <...> осмеливаюсь обратиться к Вам с новой просьбой: 1) заказать на мой счет копии с этих двух вариантов <...>. Глубоко извиняюсь по поводу того, что опять осмеливаюсь тревожить Вас своими делами: Мне страшно хотелось бы заполнить последние пробелы своей работы, чтобы наконец сдать ее в печать⁷.

Savaime suprantama, tokiam tyrinėjimui pasirodžius (kad ir ne visai tinkamu metodu sudarytam), jis negali būti per daug griežtas, nes paties „užlopytame“ darbe neranda faktinių trūkumų. Nuolatinį empirinės medžiagos keitimąsi atskleidžia jei ne kasdienis, tai bent kas mėnesinis laiškų dialogas⁸, prasidėjęs nuo 1898 m. tarp Jiržio Polyvkos ir Johanneso Bolte's, rengiant ir leidžiant *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*.

Į J. Polyvką pagalbos besikreipiančių adresatų (prie jų priskirtinas ir Jonas Basanavičius, apie kurį dar kalbėsime) buvo apstu, tačiau stulbinamas įvairios tautosakinės medžiagos pažinimas ir dosnus jos dalijimas ilgainiui lėmė ir vieną neperžengiamą mokslinio bendravimo ribą.

Iš Rusijos į Prahą atvykęs tyrėjas, manydamas, kad dėl Prahos struktūralizmo tarp Vladimiro Proppo ir čekų tautosakininkų buvęs itin glaudus ryšys, veltui ieškotų tam įrodymų (šios patirties turi ir šios publikacijos autorius, kuris iki šiol rado vienintelį vėlyvą ir nereikšmingo turinio laišką, V. Proppo rašytą ne tautosakininkui, bet valdininkui dėl knygų mainų). Suomų geografinis-istorinis metodas J. Polyvkai ir jo mokiniams buvo bent jau vertas kritikos, o štai struktūrinis-funkcinis metodas jų akyse buvo visiškai nekompetentingo, gerai nesusipažinusio nė su vienos tautos liaudies kūryba žmogaus išmonė. Tautosakinė empirika, aiškiai prieštaraujanti pateikiamoms schemoms, neleido rimtai svarstyti V. Proppo „metodo“ pagrįstumo. Tokį išpūdį galima susidaryti Prahos archyvuose tyrinėjant XX a. pirmosios pusės čekų folkloristikos istoriją.

Čia pabrėžtos aplinkybės – Prahos redakcijos geografinis-istorinis metodas ir jo sėkmingo vykdymo sąlyga – įvairių tautų tautosakos asmenišką nuodugnų išmanyimas – padeda atitinkamai suvokti 1907–1909 metų J. Polyvkos ir J. Basanavičiaus korespondenciją. Bet prieš tai stabtelėsime prie J. Polyvkos liuanistinės kompetencijos.

J. Polyvka lituanistas

Kaip geografinio-istorinio metodo atstovas, J. Polyvka, žinoma, negalėjo apeiti baltų. Jų tautosaką jis gretindavo su šiaurės rytų Europos regionu, pabrėždamas glaudų ryšį su slavais. Kaip pagrįstai rašo Karelas Horálekas, kaip tik J. Polyvka padėjo pamatus tolesniems baltų ir slavų tautosakos santykių tyrimams: „Nemažai vertingų pastabų apie giminiškus saitus tarp slavų bei baltų liaudies prozos turi brolių Grimmų pasakų paaiškinimai, kuriuos parašė J. Bolte ir J. Polívka. Čia pat pateikta trumpa lietuvių bei latvių pasakų apžvalga su svarbiausia bibliografija

⁷ Iš V. Andersono laiško (1919.11.28) J. Polyvkai – LA PNP, J. Polyvkos fondas, 15/B/22, inv. nr. 260/49.

⁸ Išliko 238 (!) J. Bolte's laišakai J. Polyvkai – LA PNP, J. Polyvkos fondas, 15/B/25.

(V, p. 163–165). Ir savo monografinėse studijose apie įvairius liaudies pasakų tipus J. Polívka visada atsižvelgdavo į lietuvių bei latvių medžiagą.⁹ Iš kur folkloristinės komparatyvistikos klasikas semdavosi lituanistinių gebėjimų ir žinių?

Įprasta manyti, kad Jirži Polyvką kaip lituanistą paveikė Karlo universiteto profesorius Alfredas Ludwigas (1832–1912). Prie kitų garsių jo lituanistikos mokinių dažnai priskiriamas ir Josefas Zubatý¹⁰. Jis apie A. Ludwigą ne kartą yra atsiliepęs su didžiule pagarba, bet visada – kaip apie indologą ir savo sanskritologinių studijų vadovą. Universitete A. Ludwigas dėstė net iki 1901 metų, bet daugiau gabių baltų tautosaka besidominčių lituanistų kažkodėl neišugdė. Atsakymo, kodėl čekų lituanistikai ypač sėkmingi buvo aštuntas ir devintas dešimtmečiai, reikėtų ieškoti kitur.

Lemiamos įtakos J. Polyvkai, J. Zubatý, taip pat Janui Máchalui, atrodo, turėjo kitas mokslininkas – Augusto Schleicherio sekėjas čekas Leopoldas Geitleris (1847–1885)¹¹. Jaunesnio amžiaus J. Polyvkai, deja, neteko klausyti jo paskaitų Prahoje, tai yra 1873–1874 mokslo metais. Grįžęs iš mokslinės kelionės po Mažąją ir Didžiąją Lietuvą, L. Geitleris netrukus buvo paskirtas ką tik įsteigto Zagrebo universiteto profesoriumi, ir 1874 m. Praha staiga neteko vienintelio savo lituanisto, tobulai išmokusio lietuvių kalbą iš pačių lietuvių. Padėtis buvo tokia beviltiška, jog kai kurie čekų studentai, norėdami gauti lituanistinį išsilavinimą, išvyko pas prahietį L. Geitlerį į Zagrebą. Tarp jų buvo ir J. Polyvka. Konkrečių žinių apie tenykštes jo lituanistines studijas randame laiške, rašytame Martinui Hattalai 1880 m. gegužės 22 d.:

Hned druhý den po svém příjezdu navštívil jsem p. prof. dr. Geitlera, který mě – díky odporučení, kterého se mi dostalo od Vašnosti – velmi laskavě přijal a svou pomoc při mém studiu přislíbil. <...> U prof. Geitlera vykládáme a překládáme ze Sup. a Assem., a chrestomathii Schleicherovu, nyní Bretkunovu postillu, a později ještě Litauische studien, k výkladům této připojuje pak prof. Geitler některé speciální výklady grammatické.¹²

[Jau kitą dieną po savo atvykimo aplankiau poną profesorių dr. Geitlerį, kuris mane – rekomendacijos, kurią nuo Tamstos gavau, dėka, – labai mielai priėmė ir pažadėjo pagelbėti mano studijoms. <...> Pas profesorių Geitlerį nagrinėjame ir verčiame iš Supraslio bei Assemano evangelijų, iš Schleicherio chrestomatijos, šiuo metu iš Bretkūno postilės, o vėliau dar ir „Litauische studien“. Prie tekstų nagrinėjimo prof. Geitleris pridėdą kai kuriuos specialius gramatinius svarstymus.]

Paskutinis šioje ištraukoje nurodytas studijų šaltinis yra L. Geitlerio knyga *Litauische Studien. Auswahl aus den ältesten Denkmälern, dialectische Beispiele, lexikalische und sprachwissenschaftliche Beiträge* (Prag, 1875). Joje yra ir paties autoriaus surinktós lietuvių tautosakos. Iš jos ir A. Schleicherio pasakų J. Polyvka mokėsi. Lietuvių kalbos mokymasis iš tautosakos tekstų tais laikais buvo įprastas dalykas, bet vien dėl to, aišku, nevertėjo taip toli važiuoti. Gyvas L. Geitleris buvo svarbus ir net būtinas

⁹ K. Horálek. K litevsko-slovanským vztahům v lidové slovesnosti, in: *Praha–Vilnius: Sborník prací k 400. výročí založení univerzity ve Vilniusu*, Praha, 1981, p. 87–117.

¹⁰ Pavyzdžiui, L. Řeháček. Baltistika na pražské univerzitě (1848–1978), in: *Praha–Vilnius: Sborník prací k 400. výročí založení univerzity ve Vilniusu*, Praha, 1981, p. 45–63.

¹¹ Apie L. Geitlerį daugiau žr. Algirdas Sabaliauskas. *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija iki 1940 m.*, Vilnius, 1979, p. 144–145.

¹² LA PNP, M. Hattalos fondas, 21/A/11.

kaip lietuvių tarmių ir gyvosios liaudies kūrybos žinovas. Galima daryti prielaidą, kad kaip tik bendravimas su L. Geitleriu, 1873 m. vasarą tiesiogiai susipažinusi su tautosaka Suvalkijos ir Kauno gubernijose, praplėtė ir paženklino J. Polyvkos, J. Zubatý ir J. Máchalo mokslinę kompetenciją ir domėjimosi sritis. Pažymėtina, kad tiek J. Polyvka, tiek J. Zubatý, kaip ir L. Geitleris, daug dėmesio skirdavo dialektologijai.

Ilgainiui lietuvių sakytinė tautosaka tapo viena iš daugelio, kurias čekų mokslininkas kruopščiai stengėsi aprėpti. Savaimė suprantama, kad dėl pasirinkto tyrimo metodo J. Polyvka negalėjo jai skirti daugiau laiko bei išskirtinio dėmesio. Laiške J. Basanavičiui mokslininkas sako nemokąs lietuvių kalbos, tačiau atrodo, kad tai yra tik priedanga, patogus būdas išvengti atsakymo į vieną iš pateiktų klausimų. Vargu ar mes susikalbėtumėme su J. Polyvka lietuviškai, šiandien sakytume, kad jo lietuvių kalbos mokėjimas buvo pasyvus. Sudėtingesnes teksto vietas jam ir kitiems mokslininkams aiškino tikras baltistas J. Zubatý, bet šiaip skaitymas jam, kaip ir daugumai tuometinių čekų slavistų, problemų neturėjo kelti¹³.

Jiržis Polyvka ir Jonas Basanavičius

Skirtingai negu J. Zubatý, kuris su lietuviais susirašinėjo lietuviškai, J. Polyvka su J. Basanavičiumi bendravo rusų kalba. Du J. Basanavičiaus laišakai šiuo metu saugomi Prahoje, Nacionalinės raštijos muziejaus Literatūros archyve (LA PNP, J. Polyvkos fondas, 15/B/24, inv. nr. 54/49), čekų mokslininko atsakymai – Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (F2–1293). Kiekvieną kartą susirašinėjimą pradėdavo J. Basanavičius.

Laiškai datuojami 1907–1909 metais. Kol kas negalime pasakyti, kada užsimezgė jų pažintis. Gali būti, nors ir menkai tikėtina, kad jie susipažino jau aštuoniasdešimtųjų metų pradžioje, kai J. Basanavičius gyveno Prahoje.

Laiškuose J. Basanavičius užsimena apie pasakų rinkimo eigą Lietuvoje, trumpai išdėsto savo tautosakinę koncepciją, teiraujasi ir prašo pagalbos tiriant klausimą apie pasakų liūtus. Savo ruožtu J. Polyvka svarsto apie kitų tautų pasakų naudingumą J. Basanavičiui, žada kuo gali padėti. Čekų mokslininkas iš pat pradžių mandagiai prisipažįsta, kad iš principo nesutinka su nuomone, jog iš pasakose minimų liūtų būtų galima spręsti apie lietuvių protėvių priešistorinę tėvynę. Suprasdamas, jog pasakų gyvūnija yra kintamas dalykas, jis iškelia tikrai profesionalaus tautosakininko dėmesio vertą problemą: kaip pasakų variantuose vieni žvėrys keičiami kitais, geriau pažįstamais. Taip jis neįkyriai neigia J. Basanavičiaus fikso idėją.

Kad Lietuvos mokslo draugijos kūrėjas buvo visiškai pasinėręs į pasakų liūtų gaudymą, rodo ir stori mėlyno pieštuko brėžiai, išbarstyti atskiruose pasakų užrašuo-

¹³ Tikriausiai J. Polyvkos, suprantančio baltų tautosakos svarbą, paveiktas lietuvių kalba susidomėjo ir jo geriausias mokinys J. Horákas (J. Horák. Ke stupňování ve slovanštině a litevštině, *Listy filologické*, 1902, Nr. 29, p. 230–245). J. Polyvkos kalbinę kompetenciją atskleidžia ir tai, kad pas jį studijuojanti Marta Grimma (Endzelyna, vėliau Kelpė) savo disertaciją apie latvių pasakas rašė latviškai (rankraštis, kurio autorystę mielai nustatė čekų letonistas Povilas Štollas, iki šiol niekieno nevartomas guli Čekijos mokslų akademijos archyve).

se. Pasak profesorės Bronislavos Kerbelytės, dešimtmečius triūsiančios prie Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto tautosakos rankraštyno, mėlyni liūtų pabraukimai jai buvo tvirtas įrodymas, kad tuos tekstus vartė J. Basanavičiaus rankos.

Taigi svarbiausia išvada, kurią galima daryti susipažinus su J. Basanavičiaus ir J. Polyvkos korespondencija, yra ta, kad garsusis čekų tautosakininkas tiesiogiai prisidėjo prie J. Basanavičiaus tautosakinio veikalo pasirodymo. Aiškėja šios studijos rašymo eiga, konkrečiai – kodėl *Levas lietuvių pasakose bei dainose ir prygiškai-trakiškoje dailoje* yra suskaidytas laiko atžvilgiu: 1910 m. Lietuvos mokslo draugijos tęstiniame leidinyje *Lietuvių tauta* spausdinamos I–X (kn. I, p. 1–70), XI (kn. I, d. 2, p. 161–177) dalys, o pabaiga, t. y. XII–XXII (kn. II, d. 4, p. 467–597) dalys, čia pat pasirodo tik 1919 metais. Kaltas čia bus J. Polyvka. Jis savo atsargumu ir pristabdė autorių.

1910 m. išleistoje *folkloristiškai-archaiologiškoje studijoje*, kurią J. Polyvka gavo kartu su pirmu laišku, J. Basanavičius kur kas ryžtingesnis, nes daug pririnko tokių pasakų, kurios *priverstinai verčia manyti*, jog pasakų kūrėjai ne tik matė liūtus savo akimis, bet su jais ir susidurdavo. 1919 m., paveiktas bendravimo su Prahos tautosakininku, iškelia klausimą, kurio dėl medžiagos tariamojo akivaizdumo anksčiau, regis, nė nemanė svarstyti:

Peržvelgus, tokiu būdu, surinktąją šiame veikale medegą apie levus, reikėtų nūnai pastatyti klausimą: *iš kur, kokių būdu ir kokių laiku* atsirado ar atsirasti galėjo tų žvėrių minėjimas lietuvių bei latvių pasakose, dainose, patarlėse? Ar lietuvių proseniai jau nuo senų senovės pažino šiuos žvėris tokia krašte gyvendzmi, kur ir levų prisilaikyta (plg. augščiau p. 9 sek. 20, 32), ar, gal, jie vėlesniu laiku su levais susipažino tik iš pasakų, kurias jie galėjo girdėti nuo kitų, kaimynystės gyvenančių, tautų?¹⁴

Gvildendamas šį klausimą, autorius tuoj kreipiasi metodologinių patarimų į J. Polyvką:

Kad šitokiems klausimams, kurie turi, be abejo, labai lietuvių folklorą ir etnologiją interusuoti, priderantį atsaką suradus, pirmučiausiai reikia susipažinti su pasakų tyrinėjimo metodomis, – apie ką plačiai rašo prof. J. Polivka, – ir nors paviršium su taj' gausinga literatūra, kurią mes randame pas kitas tautas, kurių pasakose taipogi yra levai ir k. žvėrys minėta.¹⁵

Daugiausia J. Basanavičius rėmėsi šiais J. Polyvkos darbais: O srovnávacím studiu tradic lidových, *Národopisný sborník českoslovanský*, 1898, II, p. 1–49, Pohádkoslovné studie, *Národopisný sborník českoslovanský*, 1904, X, d. 2, p. I–XXVIII, 1–211. Savaiame supranta, naudingiausi J. Basanavičiui buvo asmeniškai susitikimai su Karlo universiteto profesoriumi. Visa tai autorių skatino pagarbiai atsiliepti apie savo pagalbininką:

Migracijos teorijos laikosi ir ją gerai argumentais remia prof. D-r Jurgis Polivka Pra- goje, vienas didžiausių folkloro žinovų...¹⁶

¹⁴ J. Basanavičius. *Levas lietuvių pasakose bei dainose ir trakų-prygų dailėje*, *Lietuvių tauta*, 1919, kn. II, d. 4, p. 274–275.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat, p. 478.

Lietuvių tautos numeriai J. Basanavičiaus pastangomis buvo mainomi į žurnalą *Národopisný věstník československý*. Šiuo metu jie turėtų būti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekoje. Iš Lietuvos mokslo draugijos siunčiama *Lietuvių tauta* šiuo metu tikriausiai saugoma (A8104) Čekijos Nacionalinės bibliotekos Slavų skyriuje, kuriame ilgainiui atsidūrė ir J. Polyvkos asmeninė biblioteka.

Toliau pateikiame keletą J. Basanavičiaus ir J. Polyvkos laiškų. Jų kalba supaprastinta pagal šiuolaikinę rusų rašybą, dabar nevartojami sutrumpinimai įrašyti laužtiniuose skliaustuose.

J. Basanavičiaus laiškas J. Polyvkai, rašytas 1907 m. spalio 9 d.¹⁷

Вильно, 9/22 X. 907

Милостивый Государь!

При записывании литовских народных сказок и песен в последние годы удалось собрать в разных местностях Литвы около 120 сказок, в которых упоминается о львах и описываются такие сцены, которые по неволе заставляют думать, что те, которые впервые сложили эти сказки, должны были не только видеть собственными глазами этих животных, но и с ними иметь разные приключения. Большая часть этих сказок мною обнаружена в I кн. посылаемого Вам журнала „Lietuvių Tauta“ („Литов[ский] Народ“) и может быть предметом очень интересной фольклористической студии.

При изучении, конечно, важно было бы сравнить литовские сказки прежде всего со сказками соседних народов – славян и германцев, – среди которых литовцы столько веков проживают в Европе. К сожалению – фольклористическая литература в нашей Виленской, в Петербургской Публичной, Университетской и Академич[еской] библиотеках, где я летом текущего года занимался, очень недостаточна, так что мне только отчасти удалось познакомиться с русскими (бело-, велико- и малорусск[ими]), польскими и болгарскими сказками; сказки других народов: чехов, словаков, словинцев, сербов, кроатов, мадьяров, румынов, греков, немцев и др. остались мне почти недоступны.

Зная Вас, уважаемый профессор, как специалиста по фольклору, я бы Вас просил, если найдете возможным:

1) указать мне, в каких сборниках можно было бы найти сказки о львах у других народов; 2) если было кемнибудь писано специально о львах в сказках и народных песнях, указать мне авторов; 3) сообщить мне хоть вкратце, Ваше личное мнение об этих животных в сказках и др. народных умотворениях.

---

¹⁷ Ant voko: Pan Prof. Jiří Polyvka / Praha–Prag / Kr. Česká Universita / Австрия г. Ппара. Vilniaus antspaudas: 1907.10.24 d., Prahos antspaudas: 1907.10.24 d.

За любезное сообщение этих, важных для меня сведений, я буду Вам очень признателен и благодарен.

Примите уверение в искреннем к Вам уважении.

Д-р И. Бассанович
Vilna. Russie.

J. Polyvkos laiškas J. Basanavičiui, rašytas 1907 m. gruodžio 14 d.¹⁸

Прага. Кр[аловские] Винограды
Hálk[ová ul.] 49.
14/XII

Милостивый Государь!

Покорнейше прошу извинить меня, что я так опоздал с ответом на Ваше письмо.

К сожалению, текст сказок литовских, изданных в Вашем журнале, которого 1. кн. Вы изволили мне подарить, совершенно мне недоступен по незнанию языка, и так не могу отвечать на Ваш 3-й вопрос.

Какое-то специальное исследование о львах в народных сказках, песнях и пр. мне пока не известно.

Конечно, находим львов в сказках почти всех народов в разных сказочных сюжетах, но из этого, по моему скромному мнению, нельзя заключить ничего положительного о знакомстве предков тех народов, где эти сказки рассказываются, с этими зверями.

Интересно было бы исследовать, как в вариантах разных сюжетов одни звери заменяются другими более известными зверями, как напр. в сюжетах о благородных животных, о «Thierschwäget» и др., но это, пока знаю, до сих пор не сделано. Наши сказки чешские не имеют важного значения для вопроса Вас интересующего, так как они в узкой¹⁹ связи с средне-европейскими, немецкими и др. сказками.

Несколько подлиннее словацкие сказки – о новейшем их сборнике см. новейшую книжку Известий Отд[еления] рус[ского] яз[ыка] XII кн. 3 (оттиска, к сожалению, до сих пор у меня нет), они с одной стороны сродны с средне-европ[ейскими], более польскими и зап[адо]-малорусск[ими], особенно с мадьярскими. Для Вас литовцев и они, думаю, небольшого значения. И южнославянские, сербские, болгарские в связи с совсем другим миром, точно как греческие и др. и турецкие; и они едва ли могут иметь значения для решения вопроса, который Вас интересует.

---

¹⁸ Ant voko: hr. le. Docteur / J. Bassanowicz / Vilna / Russie. Prahos antspaudas: 1907.12.15 d., Vilniaus antspaudas: 1907.12.5 d.

¹⁹ Bohemizmas: *úzký* 'glaudus'.

Вашу книжку я передал своему коллеге проф. Зубатому, хорошему и вероятно Вам известному знатоку литовского и латышского языков. Он и обещал написать о Вашем собрании статью²⁰ для нашего чешского этнографического журнала.

Примите М[илостивый] Г[осударь] искреннее выражение глубочайшего уважения.

Ю. Поливка.

J. Basanavičiaus atvirlaiškis J. Polyvkai, rašytas 1909 m. rugsėjo 1 d.²¹

Франкенсбад
Hotel Kreuz, 1. IX 09
Милостивый Государь,
Г-н Профессоръ!
Заручившись еще в прошлом году Вашими любезными обращениями, я бы желал, но окончание лечения в Франкенсбаде, прийти к Вам в Крону, чтобы воспользоваться, сокровищами Вашей Библиотеки и Вашими драгоценными книгами указанными по вопросу о льсахъ в фольклорных разностях народов. Если для этого понадобится Ваше в Крону, будьте ли в городе около 16-17 IX? В противном случае — придется, волею-неволею остановиться в Берлине и там работать в Королев. Библиотек. Примите уверение в совершенном почете.
Д-ръ Басановичъ

²⁰ Bohemizmas: *stat* 'straipsnis'.

²¹ Adreso vietoje: Pán Profesor Dr J. Polyvka, / Všenory. Iš pradžių nurodytas adresas (Král. Vinohrady / Halková tř. 49) perbrauktas. Franzensbado antspaudas: 1909.9.1 d., Prahos antspaudas: 1909.9.2 d.

Franzensbad
Hotel Kreuz, I.IX 909

Милостивый Государь,
Г-н Профессор!

Заручившись еще в прошлом году Вашим любезным обещанием, я бы желал по окончании лечения в Франценсбаде, приехать в Прагу, чтобы воспользоваться сокровищами Вашей библиотеки и Вашими драгоценными указаниями по вопросу о львах в фольклоре разных народов. Если эти строки найдут Вас в Праге, будьте любезны сообщить мне, будете ли в городе около 16–17 IX? В противном случае – придется volens-nolens остановиться в Берлине и там работать в королев[ской] библиотеке.

Примите уверение в совершенном почтении.

Д-р Бассанович.

J. Polvykos atvirlaiškis J. Basanavičiui, rašytas 1909 m. rugsėjo 14 d.²²

14/IX 09

Милостивый Государь!

Я только вчера возвратился с пути и тем покорнейши прошу извинить за-медление моего ответа.

Я теперь останусь дома и очень рад служить Вам.

С глубочайшим уважением

Ваш
И. Поливка

---

²² Adreso vietoje: Dr J. Bassanovič / in Franzenbad / Hotel Kreuz.